

цією метою пропонувалося в громадських місцях розмішувати відповідні оголошення і друкувати їх у місцевій пресі [1, арк. 259–260, 306–306 зв.].

Незважаючи на зазначені заходи, частина населення Галичини продовжувала приховувати трофейну зброю, сподіваючись на майбутні зміни або організацію збройного спротиву. Це пов'язано з відчуттям небезпеки з боку окупаційної влади та її прихильників. У багатьох випадках організація здачі зброї супроводжувалася порушенням обіцяних умов з боку російської адміністрації. Навіть після добровільної здачі, населення могли піддаватися переслідуванням і підозрам у нелояльності, що ще більше підривало довіру до окупаційної влади.

Таким чином, умови добровільної здачі трофейної зброї населенням Галичини російській окупаційній владі були частиною ширшої стратегії з придушення ймовірного збройного опору та встановлення повного контролю над регіоном.

Список використаних джерел

1. Циркулярні розпорядження воєнного генерал-губернатора Галичини і Тернопільського губернатора за 1914 рік // Державний архів Тернопільської обл. Ф. 322. Оп. 1. Спр. 1. 326 арк.

Ярослав ШУЛЬ

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ЧАСТИН РОСІЙСЬКИМИ СОЛДАТАМИ НА ТЕРИТОРІЇ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У 1914 Р.

У 1914 р., під час Першої світової війни, територія Тернопільської губернії опинилася в центрі важливих військових подій. І хоча Тернопільщина не стала основною ареною бойових дій, на її території тимчасово перебували російські війська. Одним із таких явищ стало самовільне залишення частинами російських солдатів своїх позицій. Внаслідок цього на місцевості утворилися зони, які контролювалися не лише регулярними військовими частинами, а й численними групами дезертирів.

Самовільне залишення частин російськими солдатами ставало наслідком різних чинників: конфлікт з командуванням, нестабільність ліній фронту, а також психологічний тиск на особовий склад, що зазнавав значних труднощів на полі бою. Залишаючи позиції, багато військовослужбовців намагалися потрапити додому або до більш безпечних місць, що створювало додаткові труднощі для управління воєнними операціями та ускладнювало ситуацію на фронті. Це явище стало однією з причин проявів низької дисципліни у військах Південно-Західного фронту того часу і свідчило про складність взаємодії між фронтом та тилом, а також про вплив загальної соціально-політичної ситуації на моральний стан військ. Важливим аспектом цього процесу було також те, що самовільне залишення позицій російськими солдатами призводило до серйозних політичних і соціальних наслідків, зміщуючи баланс сил на користь противника та викликаючи нестабільність в контролі за територією.

Продовження самовільного залишення частинами російських солдатів своїх позицій у 1914 р. мало не тільки військові, але й соціально-економічні наслідки для Тернопільської губернії. Під час таких відступів часто траплялися акти мародерства, порушення громадського порядку, грабежі та зловживання з боку дезертирів. Це, у свою чергу, підривало довіру місцевих мешканців до військових властей, породжувало страх і тривогу.

Для місцевої влади ситуація ставала дедалі складнішою, адже їй необхідно було забезпечити контроль над територією та зберегти стабільність на тлі воєнних дій. Крім того, через численні випадки втечі солдатів, російські

державні структури були змушені вживати заходи, скеровані на посилення контролю за бойовими частинами. Самовільне залишення частинами російських солдатів своїх позицій у 1914 р. мало далекосяжні наслідки, які зачіпали не тільки військові стратегії, але й впливали на соціально-політичну ситуацію в регіоні. Тривала нестабільність і відсутність належного контролю за воєнними операціями значно ускладнювала ситуацію в Тернопільській губернії та залишили глибокий слід у пам'яті місцевих мешканців.

8 грудня 1914 р., в умовах напруженої воєнної ситуації, губернатор Тернопільської губернії видав важливе розпорядження для забезпечення стабільності на фронті та підвищення дисципліни серед російських військових частин. Це розпорядження ставило перед начальниками повітів завдання щодо виконання директив головнокомандувача арміями Південно-Західного фронту, що полягало в необхідності терміново направляти відсталих військових назад на бойову лінію. Зокрема, він зобов'язував перевіряти населені пункти і дороги на предмет можливих втеч або відставання солдатів. У разі виявлення відсталих або тих, хто не виконував свої обов'язки, начальники повітів повинні були передавати затриманих нижчих військових чинів етапним комендантам для подальшого направлення до своїх частин. Це також означало, що військові дезертири чи ті, хто не здатні були продовжувати службу через фізичні чи моральні причини, мали бути взяті під контроль і відправлені до військових частин для виконання своїх обов'язків або для подальшого розслідування.

Ці заходи були важливі для підтримки дисципліни в армії та для стабільності фронту, оскільки дезертирство або самовільне залишення позицій підірвало загальний стан бойової готовності. Крім того, командування вимагало, щоб дії начальників повітів узгоджувалися з воєнною владою, що свідчило про необхідність взаємодії між цивільною та військовою адміністрацією в період війни.

Згідно з розпорядженням, губернатор також наказував щомісяця подавати звіт про кількість затриманих нижчих військових чинів, що дозволяло контролювати ситуацію і відстежувати ефективність виконання наказу. Звіти повинні були подаватися до 1 і 15 числа кожного місяця, що забезпечувало регулярний моніторинг та реагування на можливі проблеми в армійських частинах. Такі дії мали на меті не лише боротьбу з дезертирством, але й покращення організації фронтових операцій, стабільність тилу та підвищення морального стану військ, які брали участь у важких бойових діях на Південно-Західному фронті [1, арк. 256–256 зв.].

Розпорядження губернатора від 8 грудня 1914 р. стосувалося важливого питання інтеграції військової та цивільної адміністрації, яке було необхідне для забезпечення безперебійної роботи фронтових ліній. Враховуючи численні випадки відставання військ і дезертирство, ефективний контроль за відправкою затриманих солдатів на передову став критично важливим. Діяльність начальників повітів передбачала перевірку місцевості, а також жорстке дотримання наказу про затримання військових дезертирів, відповідаючи на запит потреби в оперативності та тісній співпраці між цивільною та воєнною владою.

Процес затримання військових та їх подальша передача етапним комендантам для відправлення до своїх частин означав, що будь-які відхилення від дисципліни мали бути негайно ліквідовані. Затримані військовослужбовці мали підлягати спеціальному розслідуванню, що дозволяло не тільки усувати дезертирів з армії, але й надавати дані для уточнення стану бойової готовності підрозділів. Таким чином, наказ губернатора мав на меті не тільки боротьбу з безладом, але й прискорення мобілізації ресурсів для активних бойових дій.

Важливим аспектом цього розпорядження був встановлений порядок звітності, що дозволяв регулярне оновлення інформації про стан військових частин. Звіти про кількість затриманих солдатів, які мали подаватися до 1 і 15

числа кожного місяця, дозволяли централізованому командуванню швидко отримувати точні дані про ситуацію на фронті і в тилу. Така система звітності скеровувалася на створення ефективної системи контролю за дисципліною в армії, що дозволяло оперативно реагувати на будь-які зміни в бойовій ситуації.

У той же час розпорядження губернатора свідчило про серйозні труднощі, з якими стикалися військові та цивільні адміністрації в умовах війни. Потреба в активному контролі, підтримці дисципліни та швидкому реагуванні на порушення, вимагали величезних зусиль і чіткої координації між різними гілками влади. Створення механізму, який би забезпечував оперативне вирішення проблем з дезертирством і відставанням військових, було необхідним для збереження фронтової лінії і з сталості оборонних позицій. Розпорядження губернатора від 8 грудня 1914 р., хоча й відображало суворість воєнного часу, стало важливим елементом у процесі забезпечення безпеки на Південно-Західному фронті. Це не лише демонструвало намагання стабілізувати ситуацію в тилу, але й підкреслювало тісний зв'язок між воєнними і цивільними структурами в період війни [1, арк. 256–256 зв.].

2 грудня 1914 р., у відповідь на розпорядження губернатора Тернопільської губернії, начальники повітів почали подавати регулярні рапорти про ситуацію з відсталими військовими підрозділами та дезертирами на своїх територіях. Так, начальник Теребовлянського повіту доповідав, що відсталих нижчих чинів у його районі не виявлено, і що ситуація перебувала під повним контролем. Це означало, що у повіті не спостерігалось порушень військової дисципліни серед солдатів, а також не було виявлено випадків дезертирства чи відставання від бойових ліній. Аналогічні рапорти надіслали й начальники інших повітів, зокрема Збараського, а також керівники адміністративних одиниць на інших територіях губернії. Всі вони підтвердили, що виявлених випадків самовільного залишення частин чи відставання військовослужбовців у їхніх повітах не було. У таких рапортах підкреслювалося, що ситуація перебуває під контролем, а місцева адміністрація і військові сили співпрацюють для забезпечення порядку та підтримки дисципліни серед військових.

Ці звіти були важливими для підтримки загального стану військової дисципліни на території губернії. Вони свідчили про ефективну організацію контролю за військовими частинами та своєчасну реакцію місцевих адміністрацій на наявні загрози з боку дезертирства або порушень порядку серед військових. Доповіді начальників повітів також служили індикаторами рівня стабільності в тилу, що мало безпосередній вплив на загальну бойову готовність і безпеку регіону.

Важливо, що такі рапорти часто містили не тільки інформацію про відсутність відсталих солдатів, але й відображали загальний стан морального духу місцевого населення та військових, їх готовність до реагування на можливі загрози чи дії супротивника. Таким чином, навіть позитивні доповіді мали важливе значення для подальших стратегічних рішень і планування військових операцій [1, арк. 275, 284, 287, 297]. 4 грудня 1914 р. начальник Борщівського повіту доповідав губернатору Тернопільської губернії про затримання солдата, єврея Соломона Вакера, родом із міста Добровно Могилівської губернії, який служив у 283-у Павлоградському піхотному полку. Відповідно до доповіді, під час проходження його полку через місто Скала-Подільська, С. Вакер самовільно залишив частину, тому що в ході відступу він отримав поранення середнього пальця правої руки. Після цього він разом із незнайомими селянами на підводі дістався до містечка Озеряни, де переховувався до часу затримання. Його арештували, і відповідно до наказу, передали етапному коменданту в Тернополі для подальшого направлення до частини.

Цей випадок був яскравим прикладом порушення дисципліни серед військових, зокрема самовільного залишення частини, що часто траплялося під

час Першої світової війни через моральні чи фізичні труднощі, страх або інші причини. Ситуація із затриманням С. Вакера мала важливе значення, оскільки така поведінка впливала на загальний стан дисципліни в армії, що стало предметом особливої уваги з боку місцевої та воєнної адміністрації. Передача затриманого солдата етапному коменданту в Тернополі свідчила про стандартні процедури для таких випадків: дезертири або військовослужбовці, які порушували дисципліну, мали бути передані центральним воєнним органам для подальшого розгляду ситуації, що передбачала дисциплінарні стягнення або інші адміністративні заходи [1, арк. 296].

У той же час затримання дезертирів і розслідування таких випадків не лише підтримували дисципліну, але й підвищували рівень довіри до місцевої адміністрації серед жителів губернії. Якщо ситуація з відсталими солдатами і дезертирами залишалася під контролем, то це свідчило про ефективність організаційних заходів та надійність військових і цивільних структур у забезпеченні порядку в тилу [1, арк. 296]. 22 грудня 1914 р. канцелярія воєнного генерал-губернатора Галичини надсилає повідомлення губернатору Тернопільської губернії про самовільне залишення служби рядовим Миною Подполюком, відрядженим до канцелярії у якості слуги. Згідно з отриманою інформацією, він самовільно покинув місце служби, що було серйозним порушенням військової дисципліни. У зв'язку з чим канцелярія просила органи губернської влади вжити заходів щодо затримання цього військовослужбовця, а також арештувати його за можливості. Після арешту М. Подполюка необхідно було етапувати до Львова, де він мав бути підданий подальшому розслідуванню та відповідальності за порушення дисципліни [1, арк. 312].

Воєнний генерал-губернатор Галичини відповідав за військову дисципліну, активно взаємодіяв з місцевими адміністраціями, щоб оперативно реагувати на порушення і запобігати негативним наслідкам для загальної бойової готовності армії. Арешт і етапування втікачів був частиною загальної стратегії забезпечення дисципліни серед солдатів, що включала чіткі та швидкі процедури для реагування на дезертирство або інші порушення [1, арк. 312]. Згодом, після того як було подано запит на арешт і етапування М. Подполюка до Львова, виявилось, що солдат перебував у лазареті. Це стало відомо лише після подальшого розслідування, внаслідок зв'язку між місцевими військовими та медичними установами. 23 грудня 1914 р., після покращення стану здоров'я, М. Подполюк самостійно з'явився на службу, повідомивши командування про своє повернення. Якщо спочатку самовільне залишення ним служби вважалось порушенням дисципліни, то тепер, з огляду на те, що він перебував у лазареті через поранення або хворобу, питання дезертирства втрачало актуальність. Військові органи, ймовірно, мали переглянути свою позицію щодо нього, враховуючи, що його відсутність зумовлювалася не бажанням залишити службу, а медичними причинами [1, арк. 315]. Цей випадок підкреслював важливість точності і своєчасності перевірки фактів самовільного залишення військових частин, а також необхідність врахування обставин, що могли призвести до порушення дисципліни. Важливо було не тільки забезпечити суворе дотримання виконання наказів, але й реально оцінювати ситуацію, щоб уникнути необґрунтованих покарань для тих, хто не мав наміру порушувати порядок. Відновлення на службі підтверджувало, що система контролю та звітності, була здатна враховувати різноманітні чинники і дозволяла коригувати їх у разі виявлення нової інформації.

Список використаних джерел

1. Циркулярні розпорядження воєнного генерал-губернатора Галичини і Тернопільського губернатора за 1914 рік // Державний архів Тернопільської обл. Ф. 322. Оп. 1. Спр. 1. 326 арк.